

ŠVIETIMO POLITIKA IR VADYBA

Švietimo politika ir ikimokyklinio bei priešmokyklinio ugdymo plėtra

Giedrė Purvaneckienė

Docentė socialinių mokslų (edukologijos) daktarė
Vilniaus universiteto Edukologijos katedra
Universiteto g. 9/1, LT-01513 Vilnius
tel. 266 76 25

Analizuojant teisės aktus ir ikimokyklinio ugdymo tinklo būklę Lietuvoje, nagrinėjant ikimokyklinio ugdymo funkcijas ir jų įgyvendinimą, išryškunami ikimokyklinio ugdymo politikos prieštaravimai. Remiantis mokslinių tyrimų rezultatais bei Šiaurės šalių patirtimi, aptariama visuomeninio ikimokyklinio ugdymo ir priežiūros svarba.

Įvadas

Ikimokyklinis ir priešmokyklinis ugdymas bei jo organizavimas Lietuvoje reglamentuojamas Švietimo įstatyme (2003 06 17) bei remiantis Švietimo ir mokslo ministerijos norminiais aktais, tačiau už šio ugdymo įstaigų plėtrą, aprūpinimą atsakingos savivaldybės ir kiti steigėjai. Taigi kas atsakingas už valstybės politikos šioje srityje įgyvendinimą.

Pastaruoju metu akademinėse publikacijose neskiriama daug dėmesio ikimokyklinių ugdymo įstaigų plėtros politikai ir ją moksliskai pagrįsti. P. Jucevičienės sudarytoje monografijoje „Lyginamoji edukologija“ (1997) N. Večkienė ir A. Valevičienė, remdamosi užsienio šalių moksliniais tyrimais, parodo ikimokyklinio ugdymo reikšmę vaikų pažintinių gebėji-

mų plėtotei, jų pasiekimams švietimo sistemoje. Ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo svarbą įgyti socialinių įgūdžių nagrinėja S. Kiškienė (2005). Šių įgūdžių reikšmę vaikams iš socialinės rizikos šeimų pabrėžia J. Motiečienė (2005), o S. Saviščevienė daro išvadą, kad „Ikimokyklinės įstaigos yra atsakingos už vaiko socializaciją ir kokybišką gyvenimą bei ugdymą“ (2005, p. 133). Tačiau vis dėlto dažniausiai nagrinėjama ikimokyklinio ugdymo turinys, programos, priemonės, praktinis jų taikymas. Tai matyti tiek pripažintų autorių darbuose (Monkevičienė, 2001; Juodaitytė, 2002), tiek konferencijų medžiagoje. Šįmet vykusioje teorinėje ir praktinėje konferencijoje daugiausia dėmesio buvo skirta praktinei ikimokyklinio ir priešmoky-

linio ugdymo sričiai (Šiuolaikinis ugdymas..., 2005).

Švietimo ir mokslo ministerijos norminiuose aktuose taip pat daugiausia reglamentuojami ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo tikslai, programos, priemonės, pedagogų kvalifikacija, organizavimo tvarka ir modeliai (pvz.: Ikimokyklinio ugdymo programų kriterijų aprašas, 2005; Priešmokyklinio ugdymo organizavimo modelių aprašas, 2003; Priešmokyklinio ugdymo organizavimo tvarkos aprašas, 2005). Teiginių apie ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo plėtotę galima rasti daugelyje strateginių dokumentų: Valstybinėje ilgalaikėje raidos strategijoje (Lietuvos Respublikos Seimo nutarimas ..., 2002), Valstybinės švietimo strategijos 2003–2012 metų nuostatoje (2003), Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2004–2008 metų programos priemonių įgyvendinimo plane (2005). Tačiau nėra aišku, kokių konceptualių pagrindimų remiasi šie švietimo politikos teiginiai. Trūksta išsamios ikimokyklinio ugdymo būklės ir funkcijų analizės bei mokslinio pagrindimo tolesnei ikimokyklinio ugdymo plėtrai. Analizuojant šias strategijas ir planus, susidaro įspūdis, kad šioje srityje nėra problemų, tačiau kalbant su ikimokyklinio amžiaus vaikų tėvais, atrodo kitaip: visų pirma jie kalba apie tai, kad ikimokyklinio ugdymo įstaigose trūksta vietų. Kalbant su savivaldybių politikais ar tarnautojais, visiškai nematyti nusistatymo plėsti ikimokyklinio ugdymo įstaigų tinklą. Todėl labai svarbu kritiškai pažvelgti į dabartinę ikimokyklinio ugdymo sistemos būklę, išryškinti problemas ir politinių strategijų ir planų bei jų įgyvendinimo savivaldybių lygmeniu neatitiktį.

Tyrimo tikslas – atskleisti ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo būklę, funkcijas, reikšmę vaiko ugdymui ir jo plėtotės kliūtis.

Tyrimo uždaviniai išplaukia iš jo tikslo: atlikti statistinę ikimokyklinio ugdymo sistemos

būklės analizę, išnagrinėti ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo funkcijas ir jų įgyvendinimą Lietuvoje; atskleisti visuomeninio ikimokyklinio amžiaus vaikų ugdymo ir priežiūros reikšmę; išanalizuoti ikimokyklinio bei priešmokyklinio ugdymo politikos kryptis.

Tyrimo metodai – mokslinės literatūros analizė, statistikos analizė, teisės aktų analizė.

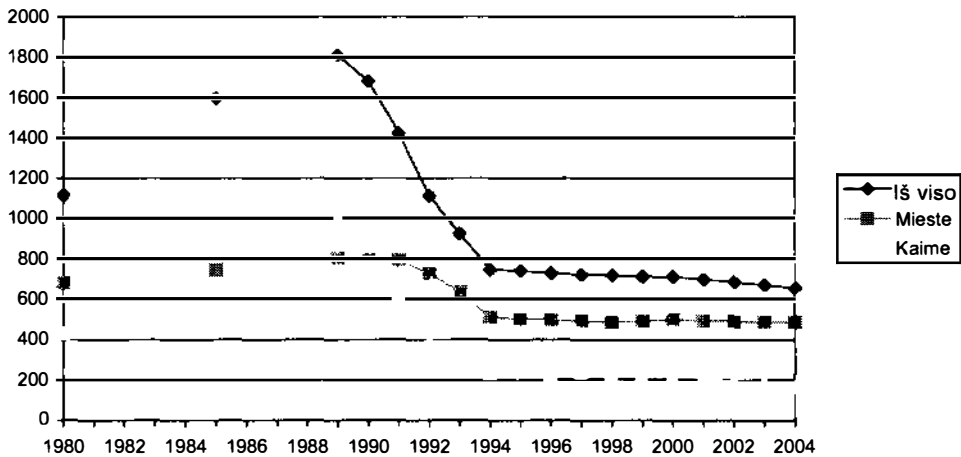
Ikimokyklinių ugdymo įstaigų tinklo būklė

Daugiausia ikimokyklinio ugdymo įstaigų šalyje buvo prieš pat Nepriklausomybės atkūrimą. Nuo tada jų nuolat mažėjo (1 pav.). Šių ugdymo įstaigų skaičius tebemažėja.

Nepriklausomybės išvakarėse, 1989–1990 metais, Lietuvoje buvo 1808 ikimokyklinio ugdymo įstaigos, iš kurių 1003 mieste ir 805 kaime (Lietuvos švietimas, 2002). 2004 metais šių įstaigų beliko 655 (486 mieste, 169 kaime) (Statistikos departamentas, 2005). Taigi ikimokyklinio ugdymo įstaigų sumažėjo beveik trigubai, o kaime – daugiau kaip keturis kartus. Blogiausia, kad net ir dabar šių įstaigų sumažėja po keliolika per metus (ten pat). O ikimokyklinio amžiaus vaikų, lankančių šias įstaigas, dalies dinamika visiškai kitokia: ši dalis pradėjo mažėti dar tarybiniais metais, tačiau mažėjo tik iki 1993 metų, kai pasiekė patį minimumą. Vėliau pradėjo didėti, ir dabar miestuose jau viršija 1990 m. lygį (2 pav.). Tai rodo, kad poreikis didėja, o pasiūla mažėja.

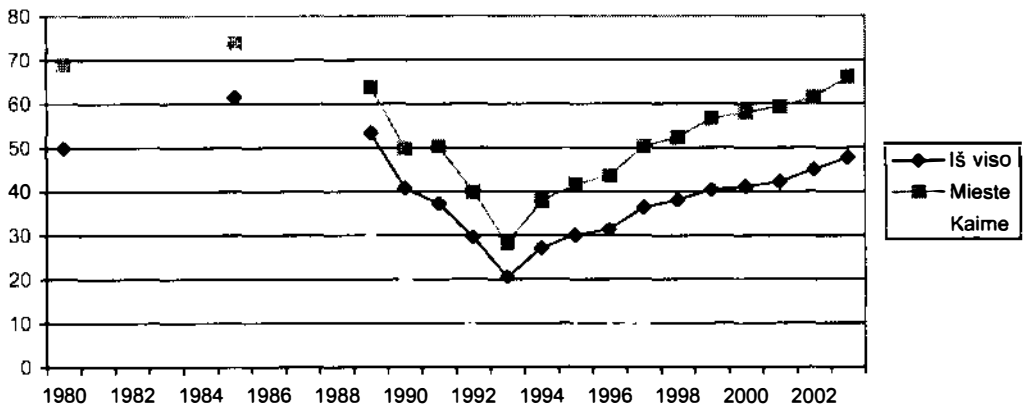
Vaikų, lankančių ikimokyklines įstaigas, skaičiaus mažėjimo priežasčių buvo įvairių: ir mažėjantis gimstamumas, ir didesnės paslaugų kainos, ir „moterų gražinimo į šeimą“ ideologija, kuri labai tiko pridengti savanaudiškus ekonominius tikslus, siekiant privatizuoti vaikų darželių patalpas.

Reikia pripažinti, kad po Nepriklausomybės atkūrimo gimstamumas iš tiesų labai smar-

1 pav. Ikmokyklinio ugdymo įstaigų skaičiaus dinamika 1980–2004 metais.

Šaltiniai: Lietuvos Respublikos statistikos departamentas, 1995; Lietuvos statistikos departamentas, 1993, 1994, 1995; Statistikos departamentas, 1998, 1999, 2001, 2002, 2003, 2004b, 2005

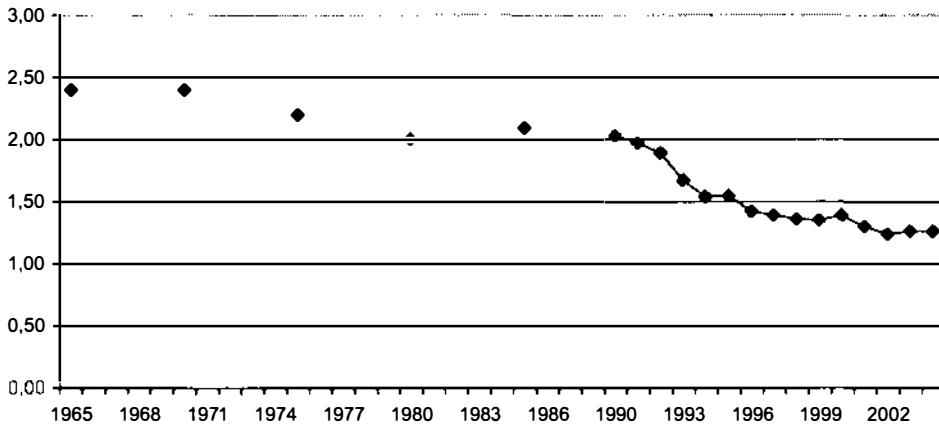
2 pav. Vaikų, lankančių ikimokyklinės ugdymo įstaigas, aprėpties dinamika 1980–2003 metais, proc.

Šaltiniai: Lietuvos Respublikos statistikos departamentas, 1995; Lietuvos statistikos departamentas, 1993, 1994, 1995; Statistikos departamentas, 1998, 1999, 2001, 2002, 2003, 2004c

kiai sumažėjo (3 pav.), tačiau ne tiek, kad reikėtų uždaryti pusę darželių mieste ir daugiau kaip tris ketvirtadalius kaime.

Problemų kelia ne tik ikimokyklinių ugdymo įstaigų stoka, bet ir nelankstus šių įstaigų darbo laikas ir formos. Šiuolaikinėje visuomenėje daug žmonių, ypač jaunų, dirba paslaugų

sirtyje. 2004 m. prekybos ir aptarnavimo srityje dirbo apie 16 proc. užimtų Lietuvos gyventojų (Statistikos departamentas, 2005). Ir kitose srityse dalis darbuotojų dirba pamainomis. O dauguma vaikų darželių negali patenkinti šių tėvų vaikų poreikių. Kol kas ši problema neatspindi valstybės (švietimo) politi-

3 pav. *Suminio gimstamumo rodiklio (TFR)¹ dinamika 1965–2004 metais*

Šaltiniai: Lietuvos Respublikos statistikos departamentas, 1995; Lietuvos statistikos departamentas, 1993, 1994, 1995; Statistikos departamentas, 1998, 1999, 2001, 2002, 2003, 2004b, 2005

koje, tokios iniciatyvos kyla „iš apačios“. Pavyzdžiui, Vilniuje kartu su savivaldybės administracija Moterų informacijos centras, Vilniaus miesto motinos ir vaiko pensionas, Vilniaus universiteto Socialinio darbo katedra ir Socialinių darbuotojų rengimo centras vykdydami Europos bendrijų iniciatyvos EQUAL programą keliuose Vilniaus ir Vilniaus rajono darželiuose kuria pailgintos dienos grupes (Černiauskaitė, 2005). Šiaulių universitetas, įgyvendindamas EQUAL projektą „Ščimos planeta: šeimai palanki organizacija“, kuria šeimai palankią atmosferą savo organizacijoje. Viena iš sudedamųjų šio projekto dalių – įkurti vaikų priežiūros centrą, kuriame studijuojantys ar universitete dirbantys tėvai galės kelias valandas palikti savo vaikus, bei teikti „mobilų auklių“ paslaugą (Šeimos planeta..., 2005). Šias iniciatyvas remia Lietuvos Respub-

likos Vyriausybė, tačiau jos tik parodo ikimokyklinio ugdymo lankstumo būtinybę. Kada (ar) jos taps ikimokyklinio ugdymo politikos dalimi, – nežinia.

Ikimokyklinio amžiaus vaikų visuomeninės priežiūros svarba

Visuomenės požiūriu ikimokyklinės vaikų ugdymo institucijos turi atlikti dvi pagrindines funkcijas: ugdymo ir priežiūros. Šios funkcijos yra dviejų – švietimo ir socialinės – politikų sandūroje. Nagrinėjant dokumentus, reglamentuojančius švietimą, susidaro įspūdis, kad Lietuvoje daugiausia dėmesio skiriama pirmai funkcijai ir ypač jos edukacinei komponentei. Švietimo įstatymo (2003 06 17) 7 straipsnyje apibrėžiama ikimokyklinio ugdymo paskirtis – „padėti vaikui tenkinti prigimtinis, kultūros, taip pat ir etninės, socialinius, pažintinius poreikius“. Jame nurodomos ir įstaigos, kuriose vaikai ugdomi – lopšeliai, lopšeliai-darželiai, darželiai, mokyklos-darželiai, pradinės mokyklos. Paprastai dokumentuose ir statistikos lei-

¹ Suminis gimstamumo rodiklis (TFR) – vidutinis gyvų gimusių skaičius, kurį pagimdytų moteris per savo gyvenimo reproduktyvų periodą (Statistikos departamentas, 2004b).

diniuose šios įstaigos bendrai vadinamos ikimokyklinio ugdymo įstaigomis. Įstatymo 8 straipsnyje apibrėžiama priešmokyklinio ugdymo paskirtis – „padėti vaikui pasirengti sėkmingai mokytis pagal pradinio ugdymo programą“. Apie priežiūros funkciją Švietimo įstatyme nekalbama.

Todėl pirmiausia panagrinėkime, kuo gi svarbi priežiūros funkcija. Pats svarbiausias dalykas – visuomeninė vaikų priežiūra suteikia galimybę abiem tėvams (o ypač motinai) dirbti. O tai savo ruožtu mažina skurdo paplitimą, pašalpų gavėjų skaičių. Tai nėra vien ekonominė nauda valstybei dėl sumažėjusių socialinių išlaidų. Pašalpų gavėjo blogesnė psichologinė savijauta ir žemesnis savęs vertinimas nei dirbančiojo, jam sunku išsivaduoti iš skurdo. Toks gyvenimo būdas perduodamas ir vaikams.

Lietuvoje skurdas apima gana didelę visuomenės dalį. 2003 metais 14,6 proc. Lietuvos gyventojų gyveno žemiau skurdo rizikos lygio ribos (Statistikos departamentas, 2004d). Vaikai dažniau patiria skurdą nei gyventojai vidutiniškai, nes labiausiai skursta šeimos, kuriose yra vienas iš tėvų (dažniausiai – motina), bei

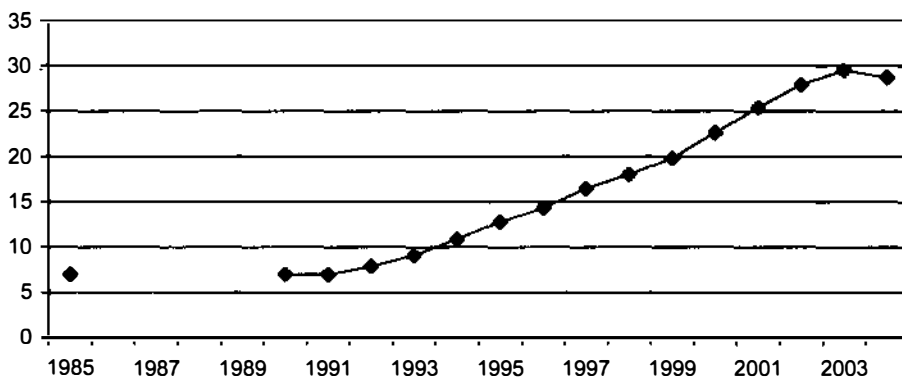
turinčios tris ir daugiau vaikų. Be to, skurdas kaime yra labiau paplitęs nei mieste.

Reikia atkreipti dėmesį į tai, kad pastaraisiais metais itin padaugėjo nepilnų šeimų. Dažniausiai tai – moterys su vaikais. Beveik trečdalis šalyje gimstančių vaikų nesantuokiniai (4 pav.).

Nepilnų šeimų skaičių didina ir didėjantis ištuokų skaičius. Todėl nepilnų šeimų „galvai“ (dažniausiai – moteriai) ypač svarbu turėti galimybę derinti darbo ir šeimos pareigas.

Paprastai kiekviena valstybės politika yra grindžiama visuomenės interesu. Koks šiuo atveju visuomenės interesas – sudaryti moterims ir vyrams vienodas sąlygas dirbti mokamą darbą ar puoselėti vadinamosios „tradicinės“ šeimos (vyras – šeimos aprūpintojas, žmona – namų šeimininkė) modelį? Antru atveju valstybei nereikėtų rūpintis visuomenine vaikų priežiūra.

Taigi kertinis akmuo – moterų darbas. Pirmiausia pažvelkime į šį visuomenės interesą iš ekonominių pozicijų. Savaiame aišku, kad valstybė bus stipresnė tiek intelektualiai, tiek ekonomiškai, jei visiškai panaudos abiejų lyčių in-

4 pav. Gimusių ne santuokoje vaikų dalies dinamika 1985–2004 metais, proc.

Šaltiniai: Lietuvos Respublikos statistikos departamentas, 1995; Lietuvos statistikos departamentas, 1993, 1994, 1995; Statistikos departamentas, 1998, 1999, 2001, 2002, 2003, 2004b, 2005

1 lentelė. Vaikų, lankusių ikimokyklinės ugdymo įstaigas 2003 m. Šiaurės šalyse, dalis pagal amžių, proc.

Amžius, m.	Danija	Islandija	Norvegija	Suomija	Švedija
0	9,4	7,8	2,0	1,4	0
1	72,4	54,7	29,8	27,5	44,6
2	84,3	89,2	50,6	43,9	86,9
3	91,1	93,3	76,6	62,3	90,9
4	93,5	94,0	84,2	68,5	85,7
5	97,3	92,9	86,5	73,0	96,9

Šaltinis: *The Nordic countries in figures 2004.*

tektualinį ir ekonominį potencialą. Antras dalykas, visuomenei naudinga, kai didėja užimtųjų dalis. Ir ne tik todėl, kad reikėtų mažiau mokėti pašalpų, bet ir todėl, kad, ilgėjant vidutinei gyvenimo trukmei, reikia vis daugiau dirbančiųjų pensijų sistemos veiksmingumui užtikrinti. O užimtųjų dalies didinimo pagrindinis rezervas – moterys.

Antras klausimas – gimstamumo mažėjimas. Paprastai jis siejamas su moterų darbu, ir visuomenėje vyrauja mitas, kad kuo daugiau moterų dirba mokamą darbą, tuo mažesnis gimstamumas. Negalima sakyti, kad tas mitas visiškai neturi pagrindo. Tik jis paseno. Empiriškai įrodyta, kad Europoje iki 1980 m. taip ir buvo, bet apie 1985 m. įvyko persilaužimas, ir jau nuo 1990 m. galioja kitas dėsningumas: kuo didesnė moterų dalis yra darbo rinkoje, tuo didesnis gimstamumas (Coleman, 2004).

Čia verta pažvelgti į Europos patirtį. Daugelyje Vakarų šalių gimstamumas pradėjo mažėti jau seniai, ir įvairios šalys bandė spręsti šią problemą skirtingais būdais. Reikia pripažinti, kad pasiekti ir palaikyti pakankamą visuomenei reprodukcijai atgaminti gimstamumo lygį nepavyko nė vienai Europos šaliai. Tačiau anksčiausiai gimstamumo mažėjimą sustabdė Šiaurės šalys ir joms sėkmingiausiai pavyksta palaikyti gana aukštą jo lygį, palyginti su kitomis Vakarų Europos šalimis. Šiaurės šalys,

kurios orientuojasi į dviejų dirbančiųjų šeimą, pagal suminį gimstamumo rodiklį tarp Vakarų Europos šalių yra: Islandija (1,93) – antra, Norvegija (1,75) – ketvirta, Danija, Švedija (1,72) – šešta–septinta, Suomija (1,65) – aštunta. Žemiausias gimstamumas tarp Vakarų Europos šalių yra tose, kur deklaruojamos „tradicinės“ šeimos palaikymas: Italijoje (1,23), Ispanijoje, Graikijoje (1,25) (Statistikos departamentas, 2004a).

Esminė (nors ir ne vienintelė) moterų visaverčio dalyvavimo darbo rinkoje komponentė – visiškas aprūpinimas visuomeninėmis vaiko priežiūros institucijomis. Tose šalyse, kur aprūpinimas vaiko priežiūros institucijų pakanka ir jos prieinamos visiems norintiems, jas lanko gerokai daugiau vaikų (1 lentelė).

Lietuvoje, nors kasmet lankančių ikimokyklinės įstaigas vaikų dalis ir didėja, vis dėlto apriėptis šiek tiek mažesnė (2 lentelė)².

Beje, ikimokyklinė vaikų priežiūra svarbi ne tik sudaryti sąlygas abiem tėvams (o ypač

² Šiame straipsnyje analizuojami statistikos duomenys tik apie ikimokyklinės ugdymo įstaigas, tačiau jos nėra vienintelis abiejų lyčių vienodo dalyvavimo viešojoje srityje laidas. Prie viso sąlygų vienodam dalyvavimui komplekso galima priskirti ir pailgintos dienos grupes mokykloje, ir vaikų vasaros poilsio galimybes, ir tėvo įsitraukimą į vaikų priežiūrą ir daugelį kitų, kurie priklauso ne tik nuo valstybės sudarytų galimybių, bet ir nuo pačių moterų ir vyrų požiūrio.

2 lentelė. Vaikų, lankusių ikimokyklinės ugdymo įstaigas 2003 m. Lietuvoje dalis pagal amžiaus grupes, kaime ir mieste, proc.

	<i>Iš viso</i>	<i>Kaime</i>	<i>Mieste</i>
Iš viso (1–6 m.)	47,7	14,1	66,2
Iki 3 m.	17,8	3,8	26,5
3–6 m.	62,1	19,6	84,3

Šaltinis: Statistikos departamentas, 2004c.

vieninteliu iš tėvų nepilnoje šeimoje) dirbti. Ji ypač svarbi socialinės rizikos šeimų vaikams. Statistikos departamento duomenimis (2005), 2004 metais Lietuvoje buvo 16,9 tūkstančio socialinės rizikos šeimų, kuriose augo 36,9 tūkstančio vaikų. Vis daugėja netenkančių tėvų globos vaikų: 2004 m. jų buvo 3267, iš jų 1340 vaikų – iki septynerių metų. Dauguma šių vaikų – iš socialinės rizikos šeimų. Galima daryti prielaidą, kad daugeliui iš jų galėjo padėti ikimokyklinio ugdymo institucijų lankymas.

Įsitikinę ikimokyklinio ugdymo sistemos priežiūros funkcijos svarba, toliau pakalbėkime apie jų ugdomąją funkciją. Iš tiesų ji yra kur kas platesnė, nei numatoma Švietimo įstatyme. Ikimokyklinės įstaigos turi ne tik tenkinti, bet ir plėsti vaiko pažintinius poreikius, kompensuoti pažintinio vystymosi ir socializacijos spragas šeimoje. Tai užtikrina ne tik sėkmingą vaiko mokymąsi ir aukštesnį išsilavinimą, bet ir nulemia jo pasiekimus suaugusiojo gyvenime. Tas ypač svarbu mažesnio išsilavinimo, skurdžių ar kitos socialinės rizikos šeimų vaikams. Pavyzdžiui, Vakarų šalyse nustatyta vaikų pažintinių gebėjimų ir tėvų išsilavinimo koreliacija (Esping-Andersen, 2002). Šis ryšys stipriausias JAV, o silpniausias Švedijoje (ir kitose Šiaurės šalyse), kur daugiausia investuojama į vaikystę ir šeimą.

Ankstyvo ikimokyklinio ugdymo plėtos priešininkai paprastai argumentuoja „geriausiais vaikų interesais“, tvirtina, kad geriausia

ikimokyklinio amžiaus vaikus ugdyti namuose. Nepavyko rasti Lietuvoje atliktų tyrimų, kuriuose būtų palyginami lankusių ir nelankusių ikimokyklinės ugdymo įstaigas vaikų ar suaugusių pasiekimai. Mokslininkai vengia pasakyti moksliniais tyrimais pagrįstą nuomonę, kokią įtaką kokio amžiaus vaikų pažintiniam ugdymuisi turi lopšelių ar darželių lankymas. Pavyzdžiui, pripažinta ikimokyklinio ugdymo specialistė O. Monkevičienė (2001), pristatydama savo sudarytą „Ankstyvojo ugdymo vadovą“, atsargiai rašo: „„Vadovo“ sudarymas nereiškia, jog tėvai skatinami vaikus į ugdymo įstaigas pradėti leisti vos sulaukus vienerių ar dvejų metų. Šio amžiaus mažylio augimui palankiausia terpė yra mylinti, darni, atsakinga šeima. Tačiau dėl įvairių – socialinių, materialinių, užimtumo – priežasčių dalis šeimų neišsiverčia be ugdymo institucijų paslaugų“ (7 psl.).

Daug vaikų ankstyvaus ugdymosi tyrimų atliekama JAV. Vienas iš žymiausių yra Šiaurės Karolinos universiteto Vaiko vystymosi instituto tyrimas „*The Abecedarian Study*“ (Early Learning, 2005). Šis tyrimas, pradėtas 1972 m., kitas pranoko tuo, kad tiriamieji vaikai pradėjo lankyti vaikų priežiūros įstaigą ankstyvojo kūdikystėje. Tyrimas apėmė 111 vaikų iš skurdžių šeimų. Atsitiktinės atrankos būdu buvo atrinkti 57 kūdikiai, kurie lankė aukštos kokybės priežiūros įstaigą, o 54 kontrolinės grupės vaikais nebuvo specialiai rūpinamasi. Vaikai pradėti testuoti nuo 18 mėnesių amžiaus, ir vi-

są laiką eksperimentinės grupės vaikų psichinis vystymasis buvo geresnis, mokykloje – geresni skaitymo ir matematikos pasiekimai. Kai tiriamiesiems suėjo 21 metai, paaiškėjo, kad:

- 35 proc. eksperimentinės grupės dalyvių baigė arba dar mokėsi keturmečiuose koledžuose, o kontrolinės grupės – tik 20 proc.;
- eksperimentinės grupės dalyviai susilaukė pirmojo vaiko vidutiniškai dviem metais vėliau nei kontrolinės grupės;
- 65 proc. eksperimentinės grupės dalyvių turėjo darbą, o kontrolinės grupės – 50 proc.;
- eksperimentinės grupės dalyvių motinos pasiekė aukštesnį išsilavinimą ir aukštesnę padėtį darbo vietose nei kontrolinės grupės vaikų motinos.

Bene įdomiausią longitiudinį tyrimą atliko kita JAV mokslininkų grupė Mičigano valstijoje (Sweinhart, 2005), įgyvendindama Ikimokyklinį Perry projektą³. Tyrimas prasidėjo 1962 metais. Tada buvo atrinkti 123 trejų ketverių metų vaikai iš didelės socialinės rizikos šeimų, 58 vaikams buvo suteikta galimybė lankyti vaikų darželį, o 65 vaikai jo nelankė. Šios grupės buvo tiriamos kasmet nuo 3 iki 11 metų ir kai jiems suėjo 14, 15, 19, 27 ir 40 metų. Visuose etapuose pavyko ištirti 95 proc. dalyvių. Neseniai buvo paskelbti rezultatai, aprašantys šių grupių skirtumus, kai jų dalyviams suėjo 40 metų. Rezultatai įspūdingi ir statistiškai reikšmingi. Lankiusieji vaikų darželius pasiekė aukštesnį išsilavinimą, padarė geresnę darbo karjerą ir mažiau nusikalto, palyginti su nelankiusiais:

- vidurinę mokyklą baigė 65 proc. eksperimentinės grupės ir 45 proc. kontrolinės grupės dalyvių. Ypač didelis skirtumas tarp moterų: 84 proc. eksperimentinės ir 32 proc. kontrolinės grupės dalyvių;

- darbą turėjo 76 proc. eksperimentinės ir 62 proc. kontrolinės grupės dalyvių;
- eksperimentinės grupės dalyvių atlyginimai viršijo kontrolinės vidutiniškai 5000 JAV dolerių per metus;
- penkis ir daugiau kartų buvo suimti 36 proc. eksperimentinės ir 55 proc. kontrolinės grupės dalyvių.

Autoriai apskaičiavo ir ekonominį efektą, palygindami investicijas į ankstyvą ugdymą ir dabartines visuomenės išlaidas pašalpoms, išlaikymui kalėjimuose ir pan.: vienas investuotas į ikimokyklinį ugdymą doleris davė 12,9 dolerio „pelną“.

Pakanka įrodymų, kad investicijos į ankstyvą vaikų ugdymą ikimokyklinėse įstaigose – geriausia priemonė sumažinti vaikų skurdą ir suteikti jiems galimybių pasiekti aukštesnį išsilavinimą ir geresnę profesinę karjerą, apsaugoti juos, kad neįsitrauktų į nusikalstamą veiklą. Tai ypač svarbu šiuolaikinėje visuomenėje, kurioje individo ateitis daugiausiai priklauso nuo pasiekimų švietimo sistemoje bei sugebėjimo mokytis visą gyvenimą.

Priešmokyklinis ugdymas

Atskirai reikia pakalbėti apie šešiamėčių vaikų priešmokyklinį ugdymą. Priešmokyklinio ugdymo programos Lietuvoje pradėtos įgyvendinti nuo 2003 metų. Nuo šių, t. y. 2005–2006 mokslo metų, pereinama prie visuotinio priešmokyklinio ugdymo (Lietuvos Respublikos švietimo įstatymas, 2003). Tai, žinoma, didelis žingsnis pirmyn. Savaiame suprantama, kad priešmokyklinio ugdymo įvedimas „pagrins“ statistikos duomenis apie ikimokyklinio ugdymo įstaigų lankomumą. Tačiau ar jis turės lemiamą reikšmę, įgyvendinant socialines funkcijas? Priešmokyklinį ugdymą finansuoja valstybė „krepšelio“ principu (Įstatymo 75 str.). Tai, kad finansuoja, žinoma, puiku. Tačiau tas

³ angl. – *Perry Preschool Project*

„krepšelis“ apima išlaidas tik ugdymo reikmėms. Jis negarantuoja vaikų priežiūros visą dieną ir neužtikrina galimybių abiem tėvams dirbti. Įgyvendinant priešmokyklinį ugdymą, kaip ir ikimokyklinį, už vaikų maitinimo organizavimą atsako steigėjas (10 str.). Dažniausiai tas steigėjas – savivaldybė. Savivaldybė formuoja ir priešmokyklinio ugdymo įstaigų tinklą (ten pat, 59 str.). Priešmokyklinį ugdymą įgyvendina tiek vaikų darželiai, tiek pradinės mokyklos⁴. 2003 metais iš priešmokyklinės grupės lankusių vaikų 30,8 proc. jas lankė mokyklose (Lietuvos švietimas, 2004). Dėl šešiametį vaikų priežiūros visą dieną darželiuose problemų kol kas nėra. Tačiau dauguma pradinė mokyklų jos neužtikrina. Kadangi su priešmokyklinuku į ugdymo įstaigą „ateina“ jo „krepšelio“ pinigai, čia slypi kur kas didesnis pavojus, nei atrodo iš pirmo žvilgsnio. Iš praktikos žinoma, kaip mokyklos konkuruoja dėl moksleivio „krepšelio“ pinigų. Ir čia pavojus, kad mokyklos gali nukonkuruoti darželius varžydamosi dėl priešmokyklinuko pinigų. Tokioje konkurencijoje niekas nežiūri vaiko ir šeimos interesų... Dar vienas pavojus kyla ir dėl to, kad savivaldybės gali nenorėti organizuoti priešmokyklinukų priežiūros visą dieną. Taip pat, daugumos apklaustųjų manymu, reikėtų

Valstybės politika ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo atžvilgiu

Daugumos Lietuvos gyventojų nuomone, Vyriausybė turėtų sudaryti sąlygas moterims derinti darbą ir vaikų auginimą. Taip 2000 metais manė 72 proc. vyrų ir 78 proc. moterų. Taip pat, daugumos apklaustųjų manymu, reikėtų

⁴ Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2003 m. spalio 29 d. įsakymu Nr. ISAK-1498 patvirtinta: „10. Priešmokyklinė grupė lopšelyje-darželyje, mokykloje-darželyje, pagrindinėje mokykloje ir kt. Grupės veiklos trukmė per dieną – 4 val. (Priešmokyklinio..., 2003).

tobulinti visuomeninę vaikų priežiūros sistemą: ir vaikų iki 3 metų, ir 3–5 metų, ir mokyklinio amžiaus vaikų po pamokų ir atostogų metu (Purvaneckas, Purvaneckienė, 2001).

Apžvelgę ikimokyklinių ugdymo įstaigų tinklo būklę, matėme, kad šių įstaigų vis mažėja, o dalis vaikų, lankančių jas, ir poreikis jas lankyti nuolat didėja, todėl kyla problema, kaip suderinti visuomenės poreikius ir dabar esamas galimybes. Visi moksliniai argumentai akivaizdžiai rodo, kad ikimokyklinio ugdymo sistema turi būti plėtojama. Ir, o tai labai svarbu, valstybės politika neturėtų apsiriboti edukacine ikimokyklinės ugdymo sistemos funkcija. Visuomeninės vaikų priežiūros, arba socialinė, funkcija yra vienodai svarbi, o kartais net svarbesnė.

Europos Sąjungoje kaip tik pabrėžiama antroji, socialinė funkcija. Europos Sąjungos vadovų susitikime Barselonoje 2002 m. buvo nutarta, kad „Valstybės narės <...> iki 2010 m. turi aprūpinti vaikų priežiūros paslaugomis mažiausiai 90 proc. nuo trejų metų iki privalomo mokyklinio amžiaus vaikų ir mažiausiai 33 proc. jaunesnių nei trejų metų vaikų“ (Presidency Conclusions, 2002, p. 12).

Vaiko gerovės valstybės politikos koncepcijoje (Lietuvos Respublikos Seimo nutarimas, 2003 05 20) pažymima: „2.10. Dirbančių tėvų vaiko teisė į ikimokyklinę priežiūrą bei ugdymą buvo ženkliai apribota uždarius daugelį vaikų lopšelių ir darželių. Teikiant šias paslaugas pabrėžiamas vaiko parengimas mokyklai, bet ne pagalba šeimai, derinant darbą su tėvų pareigomis“.

Švietimo politikoje į socialinį ikimokyklinį ugdymą atsižvelgiama tik tiek, kad pripažįstama, kad pedagogiškai apleistiems ikimokyklinio amžiaus vaikams reikalingas visuomeninis ikimokyklinis ugdymas sėkmingam vėlesniam jų mokymuisi (Mokymosi..., 2004). Ir galima

spėti, kad Mokymosi visą gyvenimą užtikrinimo strategijoje šis pripažinimas atsirado tik todėl, kad Švietimo ir mokslo ministerija ją parengė kartu su Socialinės apsaugos ir darbo ministerija. Kituose švietimo politiką reglamentuojančiuose teisės aktuose į socialinę ikimokyklinio ugdymo funkciją beveik neatsižvelgiama. Švietimo politikos ir jos įgyvendinimo dokumentuose nekliamas uždavinys užtikrinti ikimokyklinio amžiaus vaikų priežiūrą tam, kad jų tėvai galėtų derinti darbo ir šeimos pareigas. Galbūt tai – ne švietimo politikos reikalas? Galbūt. Tada – kokios? Galima atsakyti, kad socialinės. Tačiau čia ir yra didžiausia problema – už ikimokyklinio ugdymo politiką atsakinga Švietimo ir mokslo ministerija. O už įgyvendinimą atsakingos savivaldybės, kurių prioritetai gerokai atsilieka nuo valstybės politikos, tai rodo tas faktas, kad ikimokyklinio ugdymo įstaigos iki šiol vis dar uždaromos. Skurdžiausių (kaimo) gyventojų vaikai mažiausiai lanko vaikų darželius, mažai galimybių gauti šias paslaugas vaikams iki trejų metų.

Apibendrinant galima teigti, kad valstybės politikoje trūksta visybiško požiūrio į ikimokyklinio amžiaus vaikų ugdymą ir priežiūrą. Turėtų būti sukurta Valstybės ikimokyklinio amžiaus vaikų ugdymo bei priežiūros koncepcija bei jos įgyvendinimo strategija ir ji turėtų būti kuo greičiau įgyvendinama.

LITERATŪRA

1. Coleman D. Facing the 21st Century. New developments, continuing problems: Keynote address on Population and Development in Europe during the last decade: an academic overview. European Population Forum 12–14 January 2004.

<<http://www.unece.org/ead/pau/ept/present/ksl/colemans.pdf>>

Išvados

Ikimokyklinio ugdymo tinklo būklės analizė parodė, kad ikimokyklinio ugdymo įstaigų vis dar mažėja, o jas lankančių vaikų dalis didėja. Ypač mažos galimybės gauti ikimokyklinio ugdymo paslaugas kaimo vietovėse ir vaikams iki trejų metų. Mokslinių tyrimų rezultatų analizė rodo, kad visuomeninis ankstyvasis ugdymas ir priežiūra ypač svarbi skurdžių, nepilnų ir socialinės rizikos šeimų vaikams.

Lietuvos švietimo politikoje daugiausia dėmesio skiriama edukacinei ikimokyklinio ugdymo funkcijai, šiek tiek atsižvelgiama į socialinės pagalbos vaikams iš skurdžių bei socialinės rizikos šeimų funkciją, tačiau visiškai ignoruojama socialinė – priežiūros funkcija, užtikrinanti galimybę ikimokyklinio amžiaus vaikų tėvams derinti šeimos ir darbo pareigas.

Visuomeninė vaikų priežiūra sudaro galimybes abiem ikimokyklinio amžiaus vaikų tėvams, ir ypač motinoms, dirbti. O tai savo ruožtu stiprina šalies ekonominę ir intelektualinę galią, materialinę šeimų padėtį, skatina gimstamumą. Tačiau švietimo politika neatsižvelgia į visuomeninės vaikų priežiūros svarbą.

Yra didelis atotrūkis tarp valstybės politikos nuostatų ikimokyklinio ugdymo srityje bei jų įgyvendinimo savivaldybių lygmeniu.

Būtinai visybinis požiūris į ikimokyklinį ir priešmokyklinį vaikų ugdymą bei priežiūrą, integruojantis švietimo ir socialines programas.

2. Černiauskaitė A. EQUAL projektai padės lengviau susirasti darbo // Respublika. 2005, vas. 28.

3. Early Learning, Later Success: The Abecedarian Study: Early Childhood Educational Intervention for Poor Children: Executive Summary (2005). <<http://www.fpg.unc.edu/~abc/summary.cmf>>

4. Esping-Andersen G. et al. Why We Need a New Welfare State. Oxford: Oxford University Press, 2002.

5. Ikimokyklinio ugdymo programų kriterijų aprašas (2005). Patvirtinta Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2005 04 18 įsakymu Nr. ISAK-627.
6. Juodaitytė A. Socializacija ir ugdymas vaikystėje. Vilnius, 2002.
7. Kiškienė S. Socialinių įgūdžių ugdymas priešmokykliniame amžiuje // Šiuolaikinis ugdymas: priešmokyklinukas, pradinukas, socialinė integracija: Respublikinės teorinės ir praktinės konferencijos medžiaga. Šiauliai, 2005. P. 60–63.
8. Lietuvos Respublikos švietimo įstatymas (2003 06 17) // Valstybės žinios. 2003, Nr. 63-2853.
9. Lietuvos Respublikos statistikos departamentas (1992). Moterys ir šeima Lietuvoje. Vilnius, 1992.
10. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2004–2008 metų programos priemonių įgyvendinimo planas (2005).
11. Lietuvos Respublikos Seimo nutarimas „Dėl Vaiko gerovės valstybės politikos koncepcijos patvirtinimo“ Nr. IX-1569 (2003 05 20) // Valstybės žinios. 2003, Nr. 52-2316.
12. Lietuvos Respublikos Seimo nutarimas „Dėl Valstybės ilgalaikės strategijos patvirtinimo“ Nr. IX-1187 (2002 11 12) // Valstybės žinios, 2002, Nr. 113-5029.
13. Lietuvos statistikos departamentas (1993). Moterys ir šeima. Vilnius, 1993.
14. Lietuvos statistikos departamentas (1994). Lietuvos moterys. Vilnius, 1994.
15. Lietuvos statistikos departamentas (1995). Lietuvos moterys ir šeima. Vilnius, 1995.
16. Lietuvos švietimas – 2001 (2002). Vilnius: Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerija, 2002.
17. Lietuvos švietimas – 2003 (2004). Vilnius: Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerija, 2004.
18. Mokymosi visą gyvenimą užtikrinimo strategija // Švietimo ir mokslo ministro ir Socialinės apsaugos ir darbo ministro 2004 03 26 įsakymas Nr. ISAK-433/A1-83.
19. Ankstyvojo ugdymo vadovas: Vaikas iki trejų metų: tėvams, globėjams pedagogams / Sud. O. Monkevičienė. Vilnius, 2001.
20. Motiečienė J. Vaiko socialinę elgseną lemiantys veiksniai // Šiuolaikinis ugdymas: priešmokyklinukas, pradinukas, socialinė integracija: Respublikinės teorinės ir praktinės konferencijos medžiaga. Šiauliai, 2005. P. 108–110.
21. Purvaneckas A., Purvaneckienė G. Moteris Lietuvos visuomenėje: palyginamoji tyrimų analizė. Vilnius, 2001.
22. Presidency Conclusions: Barcelona European Council 15 and 16 March 2002 // <http://www.ue.eu.int/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/ec/71025.pdf>
23. Priešmokyklinio ugdymo organizavimo modelių aprašas (2003). Patvirtintas Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2003 10 29 įsakymu Nr. ISAK-1478.
24. Priešmokyklinio ugdymo organizavimo tvarkos aprašas (2005). Patvirtintas Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2005 06 22 įsakymu Nr. ISAK-1180.
25. Savičevienė S. Socialinių paslaugų valdymas užtikrinant vaiko ugdymo kokybę darželyje // Šiuolaikinis ugdymas: priešmokyklinukas, pradinukas, socialinė integracija: Respublikinės teorinės ir praktinės konferencijos medžiaga. Šiauliai, 2005. P. 131–134.
26. Statistikos departamentas (1993). Moterys ir šeima. Vilnius, 1993.
27. Šeimos planeta studijuojantiems ir dirbantiems Šiauliuose (2005) // „Šiaulių krašto“ priedas Park@/s. Nr. 24.
28. Statistikos departamentas. Moterys ir vyrai Lietuvoje 1997. Vilnius, 1998.
29. Statistikos departamentas (1999). Moterys ir vyrai Lietuvoje 1998. Vilnius, 1998.
30. Statistikos departamentas. Moterys ir vyrai Lietuvoje 2000. Vilnius, 2001.
31. Statistikos departamentas. Moterys ir vyrai Lietuvoje 2001. Vilnius, 2002.
32. Statistikos departamentas. Moterys ir vyrai Lietuvoje 2002. Vilnius, 2003.
33. Statistikos departamentas. Demografijos metraštis 2003. Vilnius, 2004a.
34. Statistikos departamentas. Moterys ir vyrai Lietuvoje 2003. Vilnius, 2004b.
35. Statistikos departamentas. Švietimas 2003. Vilnius, 2004c.
36. Statistikos departamentas. Moterys ir vyrai Lietuvoje 2004. Vilnius, 2005.
37. Sweinhart L. J. (2005). The High/Scope Perry Preschool Study Through Age 40: Summary, Conclusions, and Frequently Asked Questions. <<http://www.highscope.org/Research/PerryProject/PerryAge40SumWeb.pdf>>
38. Šiuolaikinis ugdymas: priešmokyklinukas, pradinukas, socialinė integracija: Respublikinės teorinės ir praktinės konferencijos medžiaga. Šiauliai, 2005.
39. The Nordic countries in figures 2004. Nordic Council of Ministers.
40. Valstybinės švietimo strategijos 2003–2012 metų nuostatos (2003) <<http://www.smm.lt/kiti/strategija2003-12.doc>>

POLICY OF PRE-SCHOOL EDUCATION DEVELOPMENT

Giedrė Purvaneckienė

Summary

In the article contradictions in the policy of education towards the pre-school education and child-care are revealed. Ministry of Education and Science, which is responsible for policy of education, including policy of development of the pre-school education, underestimates the importance of social functions of pre-school education. Legal acts on the pre-school education do not take into account the function of full-day care for children which allows their parents (and especially - single parent) to reconcile family and work obligations. The importance of women's participation in the labour market is discussed.

On the basis of analysis of research results, the impact of pre-school education on development and future life style of children from poor families or families at risk is pointed out. At the same time,

statistical analysis of the development of the network of pre-school institutions shows the decline in the numbers of pre-school institutions: since 1990, these numbers decreased almost three times in urban areas and more than four times in the rural areas. At the same time the numbers of children attending these institutions are growing since 1993. Children in rural areas (which are affected by poverty the most) and children under three years of age have the lowest access to pre-school education.

Special attention is paid to pre-school education of six-year-olds, which became universal since 2005, but brought even more uncertainties concerning full-day care.

The wholistic approach, integrating education and social policies towards pre-school education and care is recommended by the author.

Įteikta 2005 06 30

Priimta 2005 06 30